

Jan Leijten

‘Iedereen nu potentieel verdacht: een aardverschuiving’

Leon Heuts, journalist

*I*nter arma enim silent leges, schreef de Romeinse orator Cicero in *Pro Milone*: in tijden van oorlog, zwijgt de wet. Zijn we in oorlog?

‘Wie kijkt naar de waan van de dag, zou bijna denken: een heel klein beetje’ – aldus voormalig advocaat-generaal en hoogleraar Jan Leijten, die de *onelinier* van Cicero aanhaalt. Leijten was een jonge tiener toen de Tweede Wereldoorlog losbarstte, en hij herinnert zich hoe op ieder willekeurig moment Duitse soldaten konden vragen om een *Ausweis*. Ook weet hij dat rechters in Duitsland niet meer waren dan marionetten die werden bediend door de staatsmacht. Of hoe verdachten maanden en soms jaren achtereen werden vastgehouden zonder te zijn voorgeleid aan een rechter. Is het nu ook zo erg? Nee, natuurlijk niet. Maar toch. ‘Pas op. Kijk kritisch naar alle wetgeving sinds de aanslagen van 11 september. Wat is eigenlijk het verschil tussen de *Ausweis* en het verplicht

kunnen tonen van een legitimatiebewijs? Nu is het ergens nog te billijken dat je moet kunnen aantonen wie je bent. Maar hoe zit het met preventief fouilleren? Ons strafprocesrecht – dat voor een belangrijk deel dateert uit 1926 – is gebaseerd op het feit dat alleen maatregelen kunnen worden genomen tegen verdachte personen. Dat idee is verlaten: iedereen is potentieel verdacht. Een aardverschuiving.’

VERVELLENDE OPINIES

Leijten is een oudere man, maar dat belet hem niet met woord en gebaar uiteen te zetten waarom het fundament van onze rechtsstaat

koste wat kost moet worden verdedigd. Dat fundament is vrijheid – voor hem de belangrijkste van alle mensenrechten. En vrijheid mag alleen maar in duidelijk aantoonbare gevallen, in echte noodsituaties, worden opgeschort ten behoeve van veiligheid. Daarom dat hij instemmend het nieuws heeft vernomen over de nederlaag van Tony Blair. De Britse premier kreeg een wetsvoorstel om mogelijke terreurverdachten tot negentig dagen vast te houden zonder rechterlijke tussenkomst niet door het Lagerhuis. Nota bene zijn eigen Labourpartij vloerde hem. Een teken van gezond verstand. Hoewel: de 28 dagen die het nu zijn, is in Leijtens ogen nog steeds veel te veel. ‘Het Europees Hof in Straatsburg zal er niet mee akkoord gaan.’

Daarom ook dat Leijten met argusogen de nieuwe apologiewetgeving volgt van minister Donner, wetgeving die het verheerlijken of goedpraten van geweld strafbaar moet stellen, in Leijtens ogen ‘een kapitale blunder die

*‘Als katholiek jongetje
verheerlijkte ik óók geweld: de
inquisitie. Geen haan die daar
naar kraaide’*

Foto: Sjef Prins/ Arnhems Persagentschap

hopelijk nooit door de Tweede Kamer heen komt. Het is een wet die overbodig is, en in zoverre ze dat niet is, is ze schadelijk. Een directe aantasting van de vrijheid van meningsuiting. Natuurlijk, je kunt nooit precies formuleren waar de grens ligt van wat nog gezegd moet kunnen worden, en wat niet meer. Maar dat is nu precies het punt! Vrijheid van meningsuiting *moet* arbitrair zijn. Het bestaat juist omdat het een schemergebied is. Een zone tussen grondrecht en strafrecht. Ofwel art. 7 Gw en art. 137 Sr die het beledigen van groepen mensen en het aanzetten tot haat strafbaar stelt. Wat strafbaar is, blijkt in de praktijk. Je kunt niet van tevoren bepalen dat iedere vorm van apologie strafbaar is – er is een verschil tussen meningen die simpelweg onwelgevallig zijn, en meningen die beledigen of aanzetten tot geweld. Straatsburg zegt: vrijheid van meningsuiting is vooral van belang voor vervelende opinies.’

Vervelende opinies. Er is in ieder geval één juridische zaak in de carrière van Leijten die handelde over de grens van het vrije woord, en die tevens om historische redenen nu bijzonder beladen is. Theo van Gogh werd door de Hoge Raad in 1991 veroordeeld wegens grievende opmerkingen tegen Leon de Winter en de joodse gemeenschap. In het filmblad *Moviola* had hij het over ‘copulerende gele sterren in de gaskamer’, en de ‘lucht van caramels’ die hij rook. ‘Vandaag verbranden ze alleen suikerzieke joden’. In die tijd was Leijten A-G bij de Hoge Raad. Hij kan zich nog steeds vinden in de uitspraak. ‘Dit is een archetypisch voorbeeld van hoe vrijheid van meningsuiting in de praktijk wordt begrensd door art. 137 Sr. Dit heeft ook niets met verheerlijken of goedpraten te maken. Het was onnodig grievend

*‘Vrijheid van meningsuiting
moet arbitrair zijn, het
bestaat juist omdat het een
schemergebied is’*

voor een bevolkingsgroep. Maar het goedpraten van 9-11, of ook de afschuwelijke moord op Van Gogh, is wat anders. Ik begrijp dat persoonlijk niet, maar er wordt geen bevolkingsgroep mee beledigd. Als je ook dat strafbaar gaat stellen, dan komt uiteindelijk zelfs de vrije pers in het geding. Want de vrijheid van de pers houdt óók in dat er meningen worden geventileerd die we vervelend vinden.’ Schertsend: ‘Als katholiek jongetje verheerlijkte ik óók geweld: de inquisitie. Geen haan die daar naar kraaide. Maar misschien dat Donner, immers van gereformeerden huize, daar meer moeite mee heeft.’

GEEN MACHT

Maar behalve de vrije pers, is Leijten bezorgd over de positie van rechters, die door nieuwe wetgeving en toenemende druk vanuit de publieke opinie en de Tweede Kamer precair begint te worden. Leijten, die zegt altijd meer te hebben gehouden van de overreding, dan de toepassing van de wet, en die toegeeft in het hart altijd meer advocaat dan rechter te zijn gebleven. Die auteur is van het boek *God houdt niet van rechters*. Leijten, die in zijn nieuwste boek met vilein plezier *La Chute* citeert van Albert Camus. In die roman verzucht een Franse advocaat, die zich heeft gevestigd in Amster-

dam, over rechters: ‘Ik heb nooit kunnen begrijpen dat er mensen zijn die zich vrijwillig beschikbaar stellen voor dit vreemde beroep.’ Die Leijten dus, neemt het op voor rechters. ‘Rechters hebben *en quelque façon nulle* de macht – in zekere zin geen echte macht. Ze hebben geen leger, en geen politie. Ze zijn afhankelijk van de wetgevende macht, ze moeten immers de wet toepassen, en de enige manier om dan toch de onafhankelijke rechtspraak te garanderen is een respectvolle terughoudendheid van politici over rechtszaken. Zoals een rechter alleen in hoogst ongewone omstandigheden iets mag zeggen over een wet – en volgens de Duitse rechtsgeleerde Gustav Radbruch bij schandelijke wetgeving zelfs zijn ambt moet neerleggen – mag een politicus dat andersom ook alleen bij uitzondering. Dat LPF-Kamerlid Joost Eerdmans vindt dat hij principieel iets moet kunnen zeggen over uitspraken van rechters, dus als *norm* en niet als *uitzondering*, vind ik echt verschrikkelijk.

Het woord *noodwet* valt de laatste tijd erg vaak. Noodwet is altijd tijdelijke wetgeving, maar heeft de drang permanent te worden. Hoe kunnen rechters nog recht spreken, als het bestaande recht steeds vaker wordt omzeild door noodrecht? Kunnen rechters voorkomen dat ze dan niet méér zijn dan marionetten van de staat? Maar goed, dat klinkt overdreven. Zolang er geen tiran aan de macht is, weten rechters het nog wel vol te houden. Ook al is de democratie wankel. Ik merk tot mijn genoegen dat steeds meer rechters zich gaan verzetten. Misschien houdt God toch een beetje van rechters.’

de rechtswetenschap per vindt

OPROEP

Materiaal tegen de geuridentificatieproef

Experimenteel psycholoog prof. dr. Jan Frijters, oud-hoogleraar Landbouwwuniversiteit Wageningen, strijdt tegen de zijns inziens bijzonder ondeugdelijke geuridentificatieproef. Hij roept advocaten op processen-verbaal van geuridentificatieproeven plus het bijbehorende helperformulier op te sturen: geanonimiseerd, met vermelding van geslacht en eventuele buitenlandse

afkomst van cliënt en, indien bekend, van welke nationaliteit/ras hij of zij is. Gegevens over het delict moeten worden verwijderd. Het is niet van belang of de proef leidde tot ‘geuovereenkomst’ of tot ‘geen geuovereenkomst’. Adres Frijters: Rijksweg 558/B-4, 3630 Maasmechelen, België; tel. 003289771962, jerf@scarlet.be.

Niet Meron

In het vorige nummer was op p. 667 in de verte niet de Amerikaanse federale ambtenaar Daniel Meron te zien, maar Marc Blom, bestuursvoorzitter van Nauta Dutilh.